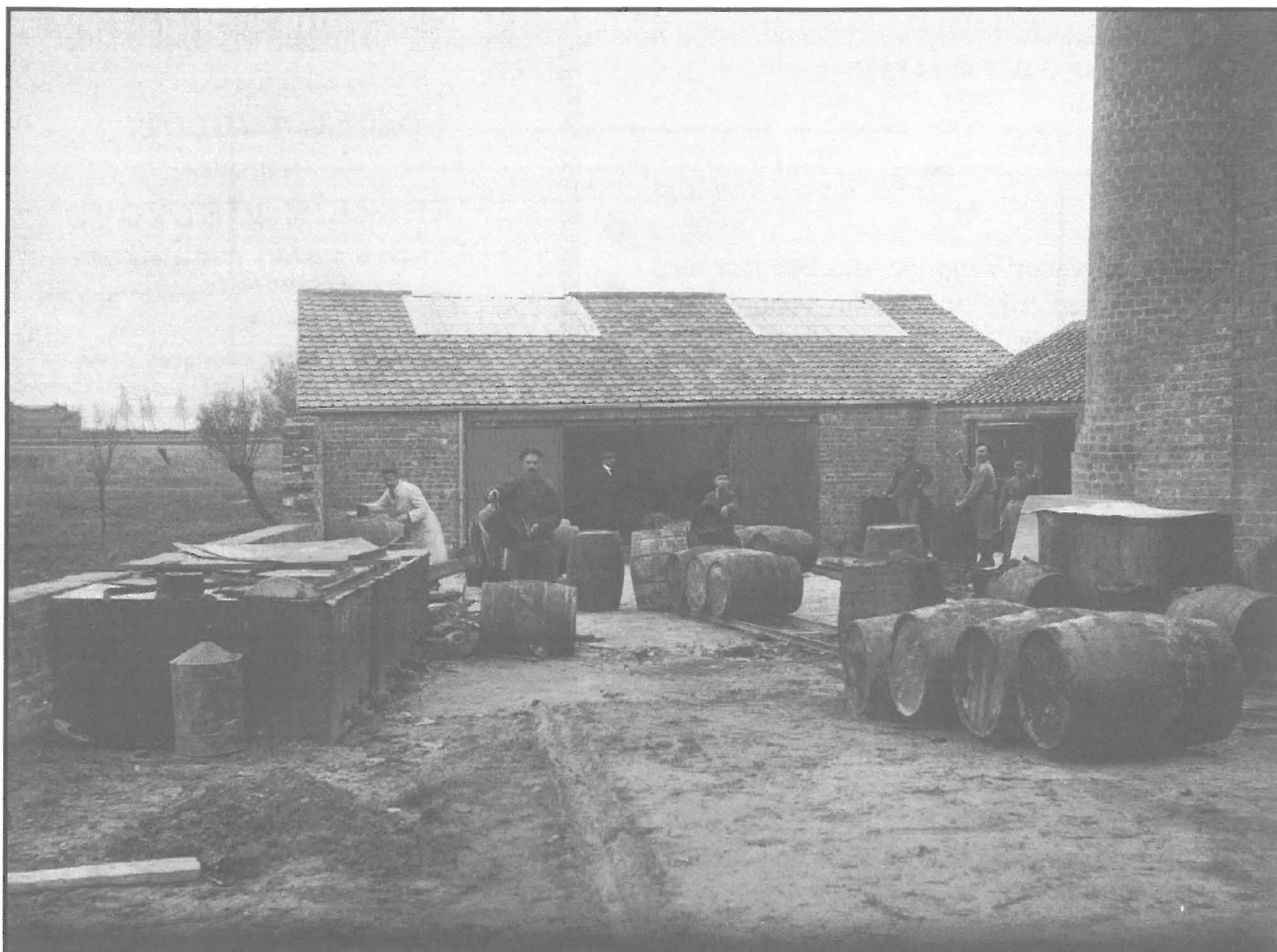

Het bedrijventerrein Plassendale avant la lettre

EEN LEVERTRAANFABRIEK IN 1903

Zelfs Paster Pype was erbij betrokken

door Rudy De Clerck

De levertraanfabriek in 1929

In 2008 was er in het november-nummer van De Plate op pagina 223 een bijdrage gewijd aan een productie eenheid van levertraan in Oostende en later in Raversijde van Albert Ramon.

Ramon was echter niet de enige Oostendse producent van dit wondermiddel dat eind de 19^e en tot midden de 20^e eeuw door de geneesheren sterk werd aanbevolen bij allerlei kwalen.

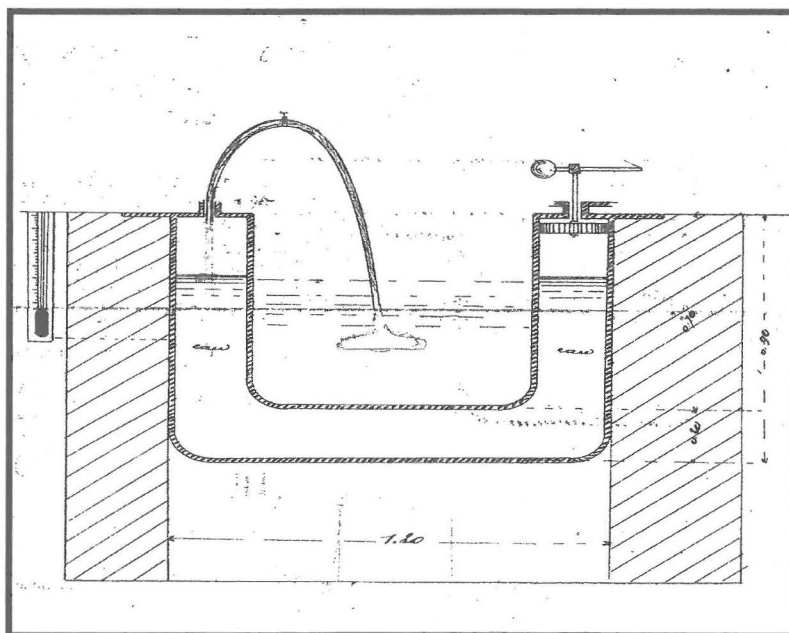
Inderdaad, ook in Plassendale werd in 1903 een fabriek opgericht die uiteindelijk zelfs nog tot 1975 actief is gebleven in de productie van levertraan. Het bedrijf had - zoals voor vele visverwerkende bedrijven in die tijd - een interessante, boeiende en soms bewogen geschiedenis. Intriges, naijver, laster, druk van hogerhand, alles was er aanwezig.

Maar wel ergens begrijpelijk als wanneer 'een vreemde' in een typisch agrarische gemeente een heuse fabriek wil komen oprichten. De schrik zat er in alsof dit nu het einde van de beschaving zou worden. Zelfs opperde men dat de koeien in de omgeving hierdoor melk van minderwaardige kwaliteit zouden produceren door die verschrikkelijke 'stanken'....

Bij nader toezien bleek die brief van de hand van niet minder dan "Paster Pype" te zijn. Deze veelzijdige Oostendse figuur bleek immers in maart van datzelfde jaar een wetenschappelijk congres (conférences professionnelles) georganiseerd en geleid te hebben in de laboratoria van de 'Vrije Visserijschool' in de Velodroomstraat. Met verschillende onderwerpen, waarvan één ervan op woensdag 25 maart 1903 de volgende was: "Préparation et traitements des huiles de poisson-foie de morue -" ! Zijn gedetailleerde kennis in die brief kwam dus blijkbaar uit de notulen van dit congres. Bovendien was er ook in die beroepsschool een 'directeur scientifique' en een 'chimiste' in functie die hem zeker geholpen hebben met de technische uitleg..

Bovendien zal er ongetwijfeld een goede band bestaan hebben tussen apotheker Vielvoye en Paster Pype. De toevoeging van die brief aan het dossier zal wel gediend hebben om gewicht in de schaal te brengen bij die aanvraag.

6°. L'huile obtenue a une belle couleur claire et est exempte d'odeur désagréable. Abandonnée au repos à basse température, elle laisse cristalliser la stéarine qu'on sépare alors par filtration. Le produit ainsi purifié est l'huile médicamenteuse de meilleure qualité. 7°. Les résidus solides et les matières boueuses sont avantageusement employés pour l'alimentation des porcs.
Ostende, le 2 juin. 1903.
Le directeur de la Station de recherches maritimes:
H. Pype

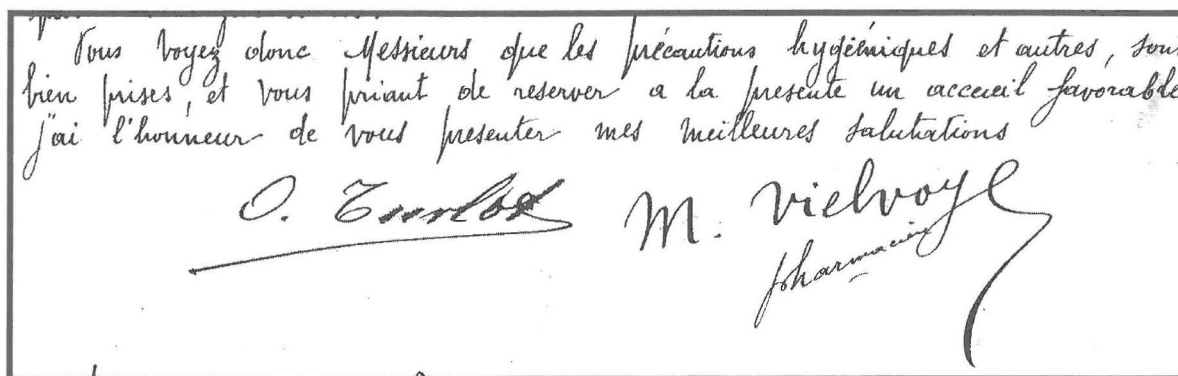
De technische schets van de ketel zoals uit het dossier van 1903

Gemakkelijk is het van in het begin zeker niet gegaan. Vermits het buurtonderzoek had geleid tot een gezamenlijk protest van niet minder dan 37 omwoners, waaronder 9 die niet in staat waren om zelf een handtekening te zetten maar hun kruisje werd wel bevestigd door twee getuigen!.

Blijkbaar was het dossier van Vielvoye en Turlot niet volledig genoeg en zo volgde er een tweede brief in december met meer specifieke uitleg door Vielvoye, zoals (vertaald uit het Frans):

- om onaangename uitwasemingen voor de burenen te vermijden zijn de kuipen overdekt met een leiding boven de ketel om de dampen naar de schouw af te voeren. Die schouw is verhoogd met zeven meters boven de nok van het dak.
- de afval, die een uitstekende meststof is, zal regelmatig door de landbouwers worden opgehaald.
- de basismaterie wordt met stoom behandeld.

Hieronder het briefeinde van deze aanvraag met beider handtekeningen.

Tous voyez donc Messieurs que les précautions hygiéniques et autres, sont bien prises, et vous priant de réserver à la présente un accueil favorable j'ai l'honneur de vous présenter mes meilleures salutations

O. Turlot M. Vielvoye
pharmacien

In een afzonderlijke brief van apotheker Vielvoye –ook eind 1903- was hij allesbehalve mals voor drie personen, nl. Van Houtte, Inghelbrecht en Casselman die zich als hoofd van de aanklagers hadden gemanifesteerd. Allen hadden met Vielvoye een aparte reden uit het verleden hiervoor:

- **Van Houtte**, een metser die Vielvoye eerst had gecontacteerd voor de bouw van de fabriek, maar die later –om een of andere reden - aan iemand anders toegewezen werd..
- **Inghelbrecht** was een buurtbewoner die de grond voor de fabriek had verkocht voor de (volgens Vielvoye) “enorme” som van 4 fr de m². Inghelbrecht baatte er lokaal een café en een kruidenierswinkel uit. Hij had blijkbaar de oppervlakte iets overdreven omdat een deel aan burenen toebehoorde. Het terrein moest dus opnieuw opgemeten worden. Vielvoye beweerde dat Inghelbrecht op de hoogte was van zijn plannen voor de fabriek en als laatste argument zei hij dat hij ook de zoon van Inghelbrecht had geholpen bij zijn moeilijke studies. Pikant gegeven is dat de dochter van Inghelbrecht, Marcella, later in 1920 huwde met de verdere uitbater van het bedrijf , n.l. Adolphe Das (zie verder).
- **Casselman** was geen inwoner van Plassendale, maar bezat wel drie ‘barakken’ die volgens Vielvoye op staatsdomein lagen en op bevel van de Gouverneur moesten ontruimd worden. Ondanks dat bevel had Casselman toch de verkoop aangeboden voor 600 fr maar Vielvoye vond dat het maar de helft waard was, dus de verkoop ging niet door en vandaar zijn aansluiting bij de groep aanklagers...

Tenslotte wees Vielvoye er fijntjes er op dat vele mensen met een protest handteken dit deden na het ontvangen van enkele gratis biertjes van de lokale herbergier, ofwel met bedreigingen, ofwel met de angstboodschap van gevaar voor hun gezondheid.

De Bestendige Deputatie van de Provincie gaf in april 1904 dan toch een gunstig advies. Hierop tekende de gemeente Oudenburg beroep aan, rekening houdend met de vele protestbrieven van haar inwoners. Uiteindelijk werd dat beroep in oktober 1904 verworpen door het Ministerie van Industrie

en Werk en konden de werkzaamheden officieel starten voor een periode van vijf jaar. Conform de protesten bevatte de toelatingsakte heel wat voorwaarden voor het nieuwe bedrijf.

In december 1907 kwam er echter opnieuw protest van de inwoners van de gemeenten Oudenburg en Zandvoorde. De tekst was overduidelijk, maar wel geschreven in het lokale dialect :

“Ingezien het verveerdigen der olie zoals zij thans geschiedt eenen onverdragelijken geur voortbrengt verzoeken de ongeteekende den Heer Burgemeester, de Heren Schepenen en gemeenteraadsleden van oudenburg hunnen macht te gebruiken om de Heer Turlot te dwingen allen middel in te spannen om bij het verveerdigen der olie den ongenamen geur weg te weren of desnoods de fabriekiering te beletten”.

Apotheker Vielvoye was echter – zoals zijn vader – jammer genoeg geen lang leven beschoren. Hij stierf midden juli 1908, hetzij op een leeftijd van nauwelijks 34 jaar. Hopelijk had de levertraan geen nefaste rol hierbij gespeeld. Zijn sterven werd in de kranten als volgt beschreven : “après des longues et cruelles souffrances”, dus duidelijk geen onverwachte dood. Maar zijn levertraan bleef een begrip. Eind 1908 stond volgende advertentie in de ‘Carillon’

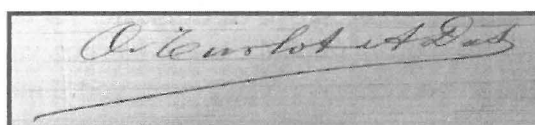
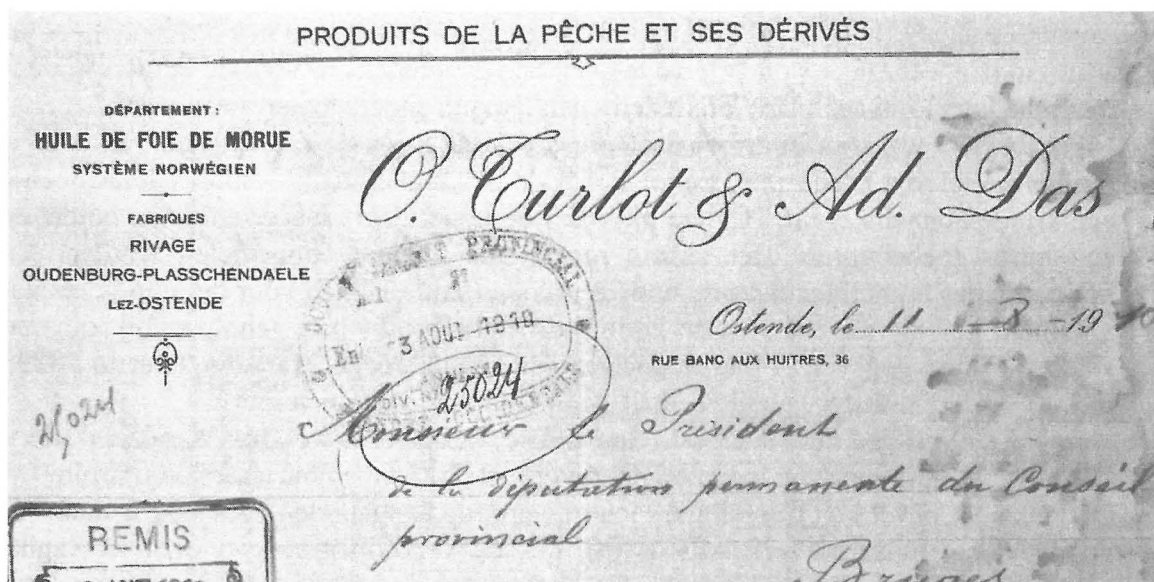
Huile de foie de Morue

« VIELVOYE »

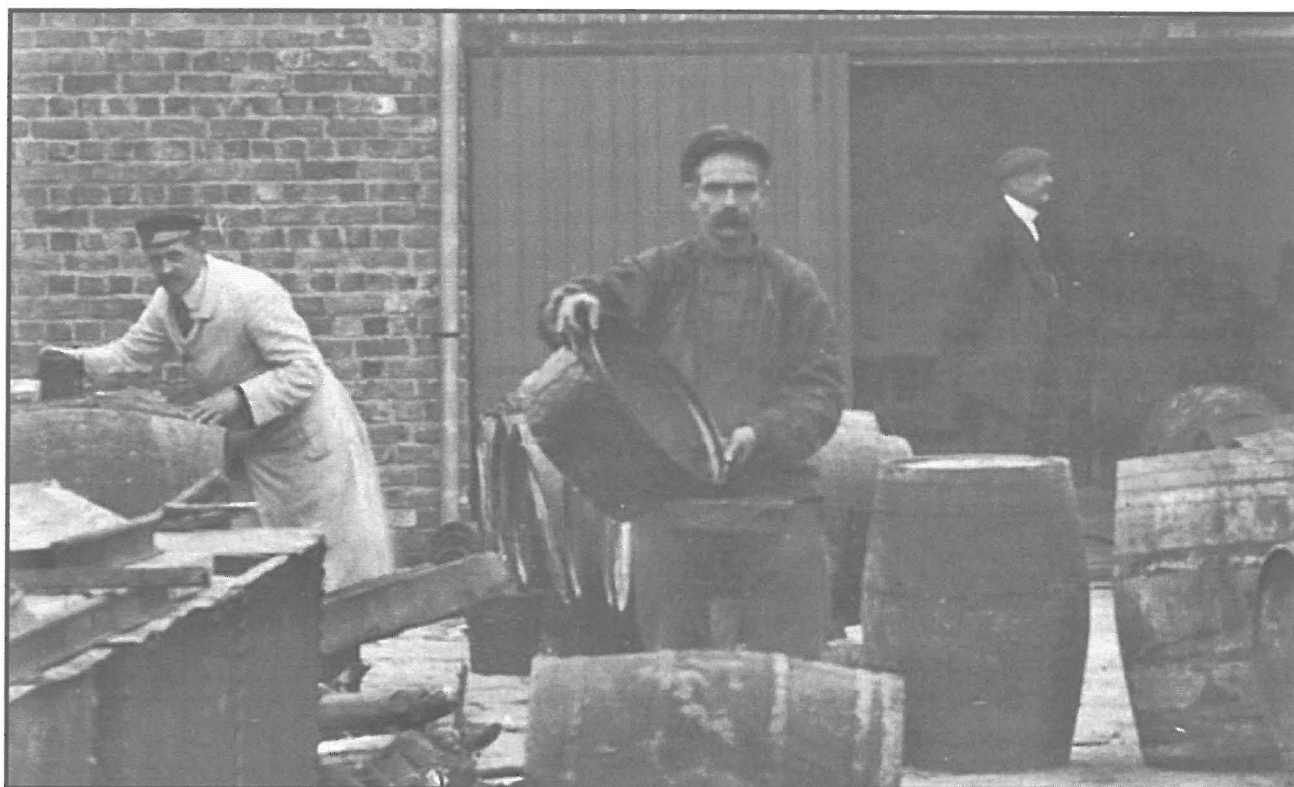
en flacons d'an litre et en
demi flacons.

, Kn vente : Pharmacia OELTOUR,
rue delà Chapelle. 86.

Juist vóór het afsterven van apotheker Vielvoye zocht en vond Oscar Turlot een nieuwe vennoot, namelijk **Adolphe Das** (°1887) afkomstig uit Antwerpen. In het blad ‘Le Carillon’ van 1 juni 1909 stond de aankondiging dat beiden een “société en nom collectif” gevormd hadden met zetel in Oudenburg voor de productie van levertraan.

Briefhoofd, stempel en hun handtekening

Adolphe Das is de man links in de witte kiel

Rond 1910 verviel dus de vergunning en werd een verlenging voor tien jaar aangevraagd. Opnieuw volgde een resem van protesten, zoals :

- Boer **Polydoor Seys** bezat een weide die paalde aan de fabriek. Hij beweerde dat *“buiten de tijd van het koken er stank voortkwam uit de lege vaten die in de zon stonden. De melk van zijn koeien was na zeer korte tijd bedorven en ... ik moet lijden van vuiligheid en glas welke in mijn weide gesmeten wordt door de traanfabriek”*.
- Herbergier **Camille Stubbe** sprak van *“een schrikkelijken stank en de ‘vreemde’ (sport) vissers bleven weg uit zijn herberg door die stank”*.
- Boekhouder **Henri Casselman** (opnieuw hij) bezat er werkmanswoningen en klaagde dat door de fabriek de huizen niet langer konden verpacht worden.
- Buur **August Knockaert** *“Ik ondergeteekende verlangd de fabriek uit te scheen (=scheiden) want het is voor ons ongezond als het ook is dat als zij niet koken, ze leggen de vaten langs den dijk op mijn gras waarvan ik schade heb geleden alle jaren door”*.

Het tegenargument kwam van Turlot met de mededeling dat gedurende de vijf afgelopen jaren er bij de exploitatie nooit klachten waren geweest, noch van de buurt, noch van de autoriteiten. Dat gaf waarschijnlijk de doorslag want ondanks bovenvernoemde protesten verleende de Bestendige Deputatie in 1911 de vergunning, maar wel voor enkel twee jaar, terwijl de gemeente Oudenburg geopteerd had voor vijf jaar. De fabriek werd dan echter gestopt in 1914 omwille van WOI.

Het eerste – niet zo prettige - signaal vanuit de fabrieksleiding kwam dan met onderstaande merkwaardige reportage in “De Duinenhalm” van 6 februari 1920:

“M. Oscar Turlot kwam in velo gereden naar den Conterdam, langs den slijkboel welke men weg durft noemen. Een auto kwam in vliegende vaart voorbij. Eene vrouw ging uit den weg, stootte tegen het rijwiel van M. Turlot , en, dank zij de glibberigheid van den weg vloog M. Turlot met zijn rijwiel, hals over kop, vaart in. Hij zou onvermijdelijk verdronken zijn, want de auto was reeds aan den gezichtseinder verdwenen en de vrouw, onvrijwillige oorzaak van het voorval, stond te kermen.

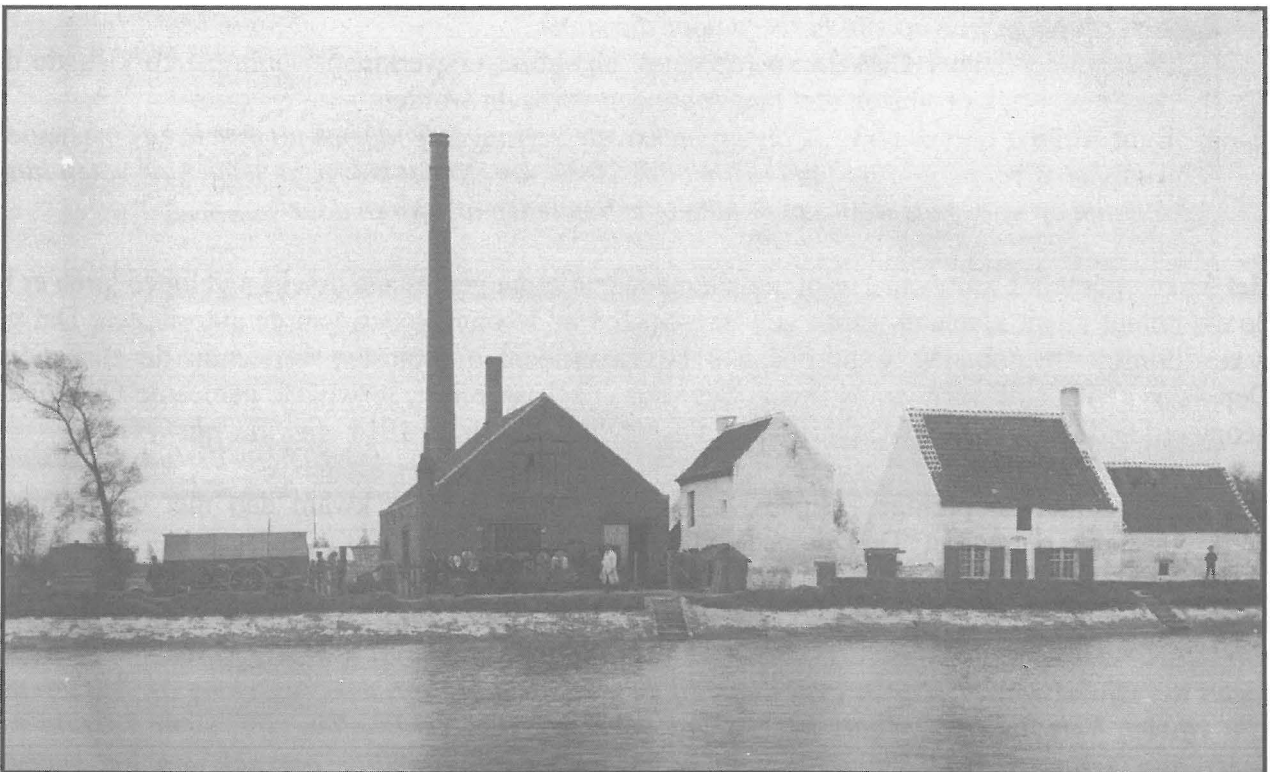
Gelukkig kwam een werkman, ook per velo, aldaar voorbij.. Werkman en vrouw haalden bij middel van den neusdoek dezer laatste M. Turlot uit het water. Zijn rijwiel werd later opgevist.

“Men ziet dat er nog brave werklieden zijn”

Turlot moet dus wel een kranige man geweest zijn om in volle winter en op 65 jarige leeftijd dat te overleven. Hij bleef ook niet gespaard van andere problemen. In december 1923 werd hij door de Rechtbank van Brugge veroordeeld *“hoofdens in de niet gemachtigde traanfabriek te hebben laten werken niettegenstaande het verbod te Steene tot acht en zeventig frank of 8 dagen”*. Dit argument werd gebruikt bij latere protestbrieven in verband met het heroprichten van de fabriek van de firma Turlot en Das. Turlot was gedomicilieerd in de Rogierlaan 21.

Er kwam opnieuw een druk heen en weer verkeer van briefwisseling aan te pas. Toch kreeg de fabriek van de Bestendige Deputatie eind juli 1924 het fiat. Bij die aanvraag kwamen via de “Arbeidsopzicht” volgende details aan bod :

- *de vaten met lever komen van Oostende per kanaal en worden gelost rechtover de fabriek en gestapeld in het magazijn langs de steenweg.*
- *de hoeveelheid bedraagt wekelijks 15 tot 20 vaten van 170 Kgr.*
- *het gaat vooral om kabeljauwlevers, maar soms ook van rog en schol.*
- *de twee ketels zullen voorzien zijn van eene dichtsluitende kap, in verband gesteld met een schoorsteen van 27 m. hoogte*
- *het kookproces duurt ongeveer 1 uur.*
- *de eerste afgegoten traan is klaar en bijna kleurloos en reukeloos en dient uitsluitend voor apotheek doeleinden.*
- *de vaste overblijfselen, behandeld in een presfilter geven een traan van minder hoedanigheid welke in de veeartsenij gebezigd wordt.*
- *uiteindelijk stelt men de vaste overblijfsels (‘levervezels’) onder de rechtstreekse werking van den stoom en men bekomt een donker bruinen traan ten gebruike der huidevetterijen ofwel verkocht aan ‘fabrikanten van landvetten’.*

De toelating voorzag wel 11 specifieke voorwaarden. Een rapport van het "Arbeidsopzicht" uit september 1925 meldde dat *"het gesticht is sedert kort overgenomen van de heer Das Adolphe en is nog niet in werking. Dezelfde werkwijze als van Turlot wordt gebruikt. Er wordt uitsluitend 's nachts gewerkt en dit van 20 u tot 9u30 de volgende morgen. Men zal er werken van december tot mei met een productie van 2 ton per dag. Er komt –zoals wel vooraf voorzien – geen zeepziederij."* Eigenaardig want heel wat later is er dan toch een zeepziederij gekomen.

Het bedrijf werkte dan tot 1939 onder de naam 'Ad. Das' met een tiental mensen. Adolphe Das huwde in 1920 met Marcella Inghelbrecht, dochter van de lokale herbergier (zie hoger). Hij stierf in 1939. Hun dochter Elsie Das huwde met Roger Soete en beiden hebben het bedrijf gerund tot midden 1980.

Vanaf 1948 werkte het bedrijf onder de naam Beltrom N.V.

Het basismateriaal bleef kabeljauwlevers die op de vismijn van Oostende werden aangekocht. De levertraan was nu zuiver industrieel, dus niet-medicinaal meer en werd voornamelijk gebruikt voor de vitaminering en aanrijking van veevoeders en als looimiddel voor de zeemlederbedrijven.

Dit bleef zo tot ongeveer 1970 en vanaf dan werd nog visolie geperst of aangekocht bij Daudry te Duinkerke voor denaturatie van tarwe en als grondstof voor stearaten voor de draadtrekkerij. De productie van levertraan is gestopt in 1975, maar de handel van levertraan en visolie is doorgegaan tot in de jaren '90 door Jacques Verbeke, de man van Ingrid Soete, dochter van Roger en Elsie Das. De familietraditie is dus bewaard gebleven.

Op het einde is er nog ambachtelijke zwarte zeep geproduceerd, wat reeds een bijkomend voorstel was in 1924 bij de aanvraag tot voortzetting van het levertraan bedrijf maar wat toen niet doorging..

De bedrijfsgebouwen bestaan heden nog steeds en dienen thans als opslagplaats.

BRONNEN

- Provinciaal Archief West-Vlaanderen
Dossier A.3.-G.B./1998/P.B./6a
- Stadsbibliotheek Oostende :
Gescande Oostendse documenten (Le Carillon, l'Echo d'Ostende, De Zeewacht en De Duinengalm)
- Hendrik Soete: zoon van Roger Soete en Elsie Das.